

1996. – 268 с.

16. Юсупов М. Психология взаимопонимания / М. Юсупов – Казань : Татарск. книжн. изд-во, 1991. – 192 с.

*Стаття рекомендована до друку
канд. пед. наук, доцентом кафедри
української лінгвістики і методики навчання
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний
університет імені Григорія Сковороди»
Овсієнко Л.М.*

Стаття надійшла до редакції 14 лютого 2014 року.

811.161.2'367

***Наталія Ковальчук
(м. Рівне, Україна)***

СТРУКТУРА І ЗМІСТ ПУНКТУАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

У статті розглянуто поняття «компетентність», «складові компетентності», «компетентнісний підхід», питання статусу пунктуаційної компетентності. Визначено її зміст, структуру, етапи формування (пошук прояву ключових компетентностей у кожній конкретній темі; проектування пунктуаційної компетентності на всіх ступенях навчання; відображення пунктуаційної компетентності в навчальних стандартах, програмах, підручниках та методиках навчання); встановлено рівні реалізації компетентнісного підходу до вивчення пунктуації.

Ключові слова: компетентність, пунктуаційна компетентність,

Теоретична і дидактична філологія. Випуск 17, 2014.

процес формування, динаміка розвитку, рівні пунктуаційної компетентності.

В статті розглянуто поняття «компетентність», «складаючі компетентності», «компетентнісний підхід», питання статусу пунктуаційної компетентності. Визначено її зміст, структуру, етапи формування (пошук проявлень ключових компетентностей в кожній конкретній темі; проектування пунктуаційної компетентності на всіх етапах навчання; відображення пунктуаційної компетентності в навчальних стандартах, програмах, підручниках і методиках навчання); встановлені рівні реалізації компетентнісного підходу до вивчення пунктуації.

Ключові слова: *компетентність, пунктуаційна компетентність, процес формування, динаміка розвитку, рівні пунктуаційних компетентностей.*

The article considers the concept of «competence», «components of competence», «competence approach», the status of punctuation expertise. Its content, structure, stages of formation (search for manifestations of key competencies in each particular topic, designing punctuation competence at all levels of study, reflection punctuation competence in educational standards, programs, textbooks and teaching methods), set the level of implementation of competence-based approach to the study of punctuation.

Key words: *competence, competency punctuation, formation, dynamics of development, the level of competence of the punctuation.*

Спрямованість системи освіти на засвоєння системи знань, яка була традиційною й виправданою ще декілька десятиліть тому, вже не відповідає сучасному соціальному замовленню, що вимагає виховання самостійних, ініціативних і відповідальних членів суспільства, здатних ефективно взаємодіяти у вихованні соціальних, виробничих та економічних завдань. Виконання цих завдань потребує істотного посилення самостійної й продуктивної діяльності

школярів, розвитку їхніх особистісних якостей, творчих здібностей, умінь самостійно здобувати нові знання та розв'язувати проблеми, орієнтуватися в житті суспільства [3, с. 16].

У зв'язку з цим нині почали відбуватися кардинальні зміни в розвитку освіти. На сторінках періодичної педагогічної преси і навіть у змісті нормативних документів, що регламентують розвиток освітніх процесів, досить часто можна натрапити на тезу про необхідність запровадження компетентнісного підходу. Цей термін відносно новий у нашій країні, тому існують різні його трактування.

Українські (О. Пометун, О. Овчарук, Н. Бібік, С. Трубачева) та російські вчені (О. Хуторський, А. Савенков, І. Зимня) розглядають у своїх роботах поняття «компетентність», «компетентнісний підхід».

Під поняттям «компетентність» розуміють інтегровану характеристику якостей особистості, результативний блок, сформований через досвід, знання, вміння, ставлення, поведінкові реакції [3, с. 93].

Компетентність складається з відповідних ключових – це основний набір найзагальніших понять, які мають бути деталізованими в комплексі знань, умінь, навичок, цінностей і відношень за навчальною галуззю школярів [3, с. 93].

Під поняттям «компетентнісний підхід» розуміється спрямованість освітнього процесу на формування і розвиток ключових компетентностей школяра, яких він набуває впродовж вивчення предмета або предметів в усіх класах середньої школи.

Це потребує відповідної системи змін у змісті освіти:

- 1) визначення переліку ключових компетентностей;
- 2) ідентифікації їх з окремими розділами предмета;
- 3) вибір змісту предмета, який може забезпечити формування всієї системи компетентностей;
- 4) встановлення рівня та показників сформованості

компетентностей на певному етапі й кожного року навчання;

5) розроблення системи контролю та корекції процесу формування компетентностей учня [3, с. 67].

Оскільки мета нашої розвідки полягає у визначенні статусу, змісту, структури пунктуаційної компетентності та основних шляхів її реалізації на уроках рідної мови і в процесі навчання студентів-філологів, ми ставимо перед собою такі завдання:

- визначити зміст, структуру пунктуаційної компетентності;
- встановити рівні реалізації компетентнісного підходу вивчення пунктуації.

Зауважимо, що сьогодні існує три підходи, на основі яких можна аналізувати й розбудовувати освітній процес у сучасній школі.

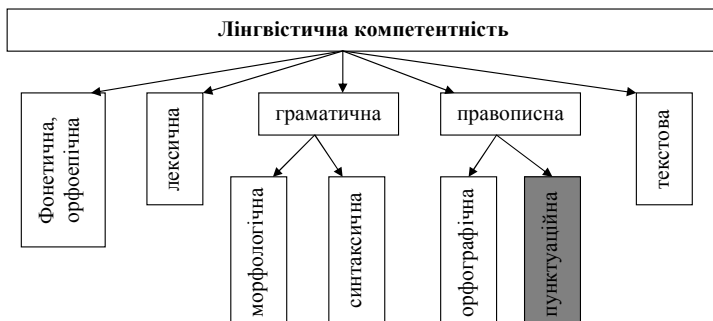
1. Підхід із погляду змісту навчання. Тут головним є те, що викладається учням у школі. Тобто навчальні програми відображають сукупність знань, які можуть бути реалізовані учнями на уроках і в позаурочний час.

2. Підхід з погляду процесу навчання. Основне: що саме відбувається під час навчання, як учні вчаться, що засвоюють. Аналізу підлягають явища та процеси, що відбуваються в класі, коли учні разом з учителем здійснюють пізнавальну діяльність у класі.

3. Підхід із погляду результатів, який спрямовує нас на з'ясування сукупності компетентностей (знань, навичок, умінь та інше), котрими оволоділи учні після вивчення теми, розділу комплексно.

У зв'язку з цим по-іншому подається система методів навчання. В основі їхнього добору та конструюванні лежить структура відповідних компетенцій і функцій.

У своєму дослідженні ми, передусім, звертаємо увагу на лінгвістичну компетентність як підґрунтя вивчення української мови, складові якої узагальнимо в таблиці:

Отже, в основі лінгвістичної компетентності ми можемо виділити синтаксичну і пунктуаційну, які в українській мові формуються у взаємозв'язку, що знайшло відображення у назві розділів «Синтаксис і пунктуація».

Процес формування пунктуаційної компетентності включає такі етапи:

- 1) пошук прояву ключових компетентностей у кожній конкретній темі;
- 2) проектування пунктуаційної компетентності на всіх ступенях навчання;
- 3) відображення пунктуаційної компетентності в навчальних стандартах, програмах, підручниках та методиках навчання.

Пунктуаційна компетенція є освітньою, предметною, оскільки її формування відбувається на уроках української мови (вивчення пунктуаційного матеріалу, формування навичок правопису, застосування їх на уроках розвитку мовлення, у побудові власних діалогічних та монологічних висловлювань і пунктуаційному їх оформленні на письмі).

Отже, пунктуаційну компетентність ми можемо структурувати таким чином:

Для з'ясування специфіки формування пунктуаційної компетентності на кожному етапі потрібно описати її динаміку.

Динаміка розвитку пунктуаційної компетентності		
<i>Ступінь навчання</i>	<i>Об'єкт дійсності</i>	<i>Елементи компетенцій, які засвоюються</i>
1-ий етап початкова школа (1–4 кл.)	Види речень за метою висловлювання та інтонацією. Розділові знаки при однорідних членах речення. Розділові знаки при однорідних членах зі сполучниками, кома на межі складного речення.	Уміння визначати види речень за метою висловлювання, розпізнавати речення з окличною інтонацією та пояснювати розділові знаки у вивчених пунктограмах.
2-ий етап основна школа (5–9 кл.)	Розділові знаки кінця речення, між підметом і присудком, при однорідних членах речення, вставних словах, звертаннях, між частинами складного речення, при прямій мові, діалозі, дієприкметнику, дієприкметниковому звороті, дієприслівнику, дієприслівниковому звороті, вигуку, в неповних реченнях [2].	Ставити та обґрунтовувати розділові знаки у вивчених синтаксичних конструкціях, інтонувати речення, правильно їх будувати, розташовувати розділові знаки у власних висловлюваннях, знаходити й виправляти пунктуаційні помилки у своїх та чужих роботах.
3-ій етап старша школа (10–11 кл.)	Розділові знаки у вивчених синтаксичних конструкціях.	Удосконалювати знання пунктуаційного матеріалу, набуті в попередніх класах.

Така динаміка розвитку пунктуаційної компетенції свідчить про те, що з класу в клас у процесі навчання збільшується кількість і якість засвоєних учнями елементів пунктуаційної компетентності, наприклад, у початковій школі закладаються основи компетенції у будові речення лише за метою висловлювання та розділових знаків кінця речення, поняття «просте» та «складне речення», в основній відбувається поглиблення й розширення цих елементів, які у свою чергу входять до граматичної та правописної компетенції на основі текстової. Тобто відбувається розвиток компетенції в читанні та письмі. У старшій школі вдосконалюються елементи пунктуаційної компетенції, набуті в попередніх класах.

Отже, формування пунктуаційної компетенції відбувається на трьох основних рівнях.

Перший рівень загального теоретичного уявлення, формами фіксації якого є **розроблення змісту теоретичної пунктуаційної компетентності**, визначення її складу, структури, функцій.

Оскільки загальна середня освіта розглядається як основа цілісного розвитку особистості молодого людини та її соціального ставлення до суспільства, а зміст пунктуаційного матеріалу виступає як педагогічно адаптований соціальний досвід, він має складатися з відповідних йому структурних складників, кожен з яких є певним специфічним досвідом і в кінцевому результаті може бути представленим у вигляді системи компетентностей. Керуючись тим, що соціалізація особистості відбувається в різних сферах діяльності, спілкування та самосвідомості, доцільно говорити про такі компоненти змісту пунктуаційного матеріалу, як: інформаційно-діяльнісний, комунікативний і рефлексивний, які властиві вивченню пунктуаційного матеріалу. **Інформаційно-діяльнісний** компонент має бути комплексним і вмішувати складники, що

визначають різні аспекти формування пунктуаційної компетентності та процеси діяльності, зокрема: **пізнавальний** (вивчення теоретичного пунктуаційного матеріалу), **ціннісний** (забезпечення сприйняття матеріалу з пунктуації через початкові знання, формування в учнів пунктуаційної компетентності, це усвідомлення цілісного значення пунктуації), **технологічний** (забезпечує ознайомлення учнів із методами спостереження над мовним матеріалом, формує вміння порушувати та розв'язувати проблему, сприяє побудові й організації навчання як творчого процесу та формуванню досвіду), **розвивальний** (розвиток пізнавального інтересу учня до пунктуації через ознайомлення його з основами теорії її вивчення, сприяє розвитку активності та самостійності учнів через залучення до практично-дослідної роботи). **Комунікативний** компонент забезпечує формування досвіду спілкування особистості з іншими (інтонування – в усному мовленні; пунктуаційно правильне оформлення тексту – на письмі). **Рефлексивний** – самопізнання, саморозвиток учня.

Другий рівень – це рівень **навчального предмета**, де відбувається конкретизація складу, структури, функцій змісту теоретичного матеріалу з пунктуації. Він фіксується у стандартах освіти, навчальних планах та методиках викладання.

Теоретичне уявлення про вивчення пунктуації полягає в тому, що воно визначається як цілісність, яка охоплює:

а) частину змісту предмета, що підлягає вивченню, з переліком компетенцій як сукупності знань і способів діяльності, необхідних для вивчення певного матеріалу;

б) засоби вивчення пунктуаційного матеріалу учнями;

в) вимоги до рівня засвоєння лінгвістичного матеріалу з переліком відповідних компетенцій учня, які передбачають його особистісний досвід діяльності відносно предмета.

Для забезпечення поступовості реалізації

компетентнісного підходу у вивченні пунктуації важливе значення мають освітні програми, які конкретизують та окреслюють обсяг і глибину пунктуаційної компетентності учнів [2].

Навчальна програма – це освітній нормативний документ, побудований на основі системно-організаційної єдності цілей, цінностей, змісту освіти та вимог до рівня його засвоєння, а також умов організації навчального процесу [4]. Програми містять вказівки щодо вироблення в учнів основних пунктуаційних умінь і набуття досвіду самостійної навчальної роботи. До навчальних програм уведено також розділ критеріїв оцінювання навчальних досягнень школярів (узагальнено), який все ж таки допоможе вчителю позбутися формалізму в оцінюванні результатів навчання.

Третій рівень – це рівень **навчального матеріалу з пунктуації**, коли склад, структура й функції вивчення пунктуації фіксуються у формі підручників та інших засобів навчання, тут здійснюється подальша конкретизація змісту навчального предмета, зокрема й пунктуації.

Підручник – це книга або інший носій інформації, який є засобом для засвоєння змісту освіти й містить навчальний матеріал, який не завжди систематизований, передбачений навчальною програмою з пунктуації. Підручник є інформативною моделлю, яка у своїй структурі містить три основні блоки: 1) вимоги до результатів роботи учня з підручником; 2) текстовий блок, який розподіляється на основний, додатковий та пояснювальний; 3) блок діяльнісного спрямування (питання і завдання на репродуктивну, творчу, емоційно-ціннісну, рефлексивну, контрольну-оцінну діяльність) [3, с. 57].

З погляду компетентнісного підходу підручник як навчальний засіб виконує такі основні функції: інформаційно-пізнавальну (подання інформації через текст,

фотокартку, малюнок, модель, схему, рекомендацію та інше), дослідницьку (самостійне розв'язання проблеми), практичну (виконання вправ і завдань, які дають змогу вдосконалювати пунктуаційні навички та стимулюють практичну діяльність), самоосвітню (формування навичок самоосвіти, заохочення до подальшого творчого пошуку), які спрямовані передусім на сприяння формуванню та розвиткові основних елементів пунктуаційної компетентності.

Таким чином, обґрунтування складових пунктуаційної компетентності свідчить про її багаторівневий характер, важливість її формування для розвитку особистості учнів. Основою формування пунктуаційної компетентності можна вважати програмовий матеріал, методичні посібники, інтерактивні методи навчання, засоби навчання, вивчення пунктуації на текстовій основі та інше. Важлива роль у формуванні пунктуаційної компетентності відводиться вчителю, який має проаналізувати, готуючись до уроку, як саме пунктуаційний матеріал можна використати для розвитку в учнів пунктуаційної компетентності. Для цього складається їх орієнтовний перелік, який відтворюється в планах уроку. Окреслений нами зміст та структурна організація пунктуаційної компетенції дозволить зробити уроки вивчення пунктуаційного матеріалу більш насиченими, результативними, підвищать інтерес до вивчення рідної мови, оскільки учні будуть самі визначати практичну цінність виучуваного матеріалу, бачити взаємозв'язок у вивченні пунктуації та підвищенні рівня культури мовлення.

Перспективним, на наш погляд, є дослідження шляхів формування пунктуаційного матеріалу, вивчення критеріїв оцінювання рівня пунктуаційної компетенції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования / И.А. Зимняя // Высшее образование сегодня. – 2003. – № 5. – С. 34–42.
2. Календарно-тематичне планування уроків з української мови та літератури на 2013–2014 н.р. (5–11 класи) [Електронний ресурс] // Дивослово. – Режим доступу до журн. : dyvoslovo.com.ua/vydannya/kalendar_2013.
3. Овчарук О.В. Компетентісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи бібліотека з освітньої політики / Овчарук О.В. – К. : «К.І.С.», 2004. – 112 с.
4. Оконь В. Введение в общую дидактику / Оконь В. – М. : Высш. шк., 1990. – 382 с.

*Стаття рекомендована до друку
канд. пед. наук, доцентом кафедри
методики викладання і культури української мови
Рівненського державного гуманітарного університету
Антончуком О.М.*

Стаття надійшла до редакції 31 січня 2014 року.

УДК 81'23

***Олена Кулик, Інна Рубан
(м. Переяслав-Хмельницький, Україна)***

МОВНА Й МОВЛЕННЄВА ОСОБИСТІТЬ: ПРОБЛЕМА ДЕФІНІЦІЙ

У статті йдеться про те, що розвиток лінгвістичної й лінгводидактичної думки останніх десятиліть ознаменовано активним вивченням людського фактора в мові й мовленні. Основна тенденція